

ПРИМЉЕНО: 23. 3. 2015.			
ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ	ВРИЈЕДНОСТ
13/1	561	15	

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске тезе

Одлуком Научно-наставног вијећа Економског факултета Универзитета у Бањој Луци број: 13/3.1313-VIII-13/14, а на основу члана 149. Закона о високом образовању, члана 54. Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 20. Статута Економског факултета, именована је Комисија за оцјену подобности теме докторске дисертације „**Модел детерминације субјективних и објективних фактора пореске евазије**“ и кандидата мр Саудина Терзића, у саставу:

Предсједник:

Проф. др Александар Стојановић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Фискална економија

Институција: Економски факултет Универзитета у Источном Сарајеву

Члан:

Проф. др Драган Микеревић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Пословне финансије

Институција: Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

Члан:

Проф. др Горан Радивојац

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Пословне финансије

Институција: Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

Комисија је детаљно размотрила биографске податке о кандидату, његове стручне квалификације, досадашњи научно-истраживачки рад, објављене научне и стручне радове, оцијенила је оригиналност приступа у научном третману феномена пореске евазије, значај развоја научне мисли и научног доприноса истраживања, расвјетљавања и практичне примјене резултата истраживања које кандидат намјерава провести. Након разматрања подобности кандидата мр Саудина Терзића и теме са насловом „**Модел**

детерминације субјективних и објективних фактора пореске евазије” комисија у пуној међусобној сагласности подноси Вијећу овај Извјештај.

1. БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ, НАУЧНА И СТРУЧНА ДЈЕЛАТНОСТ КАНДИДАТА

Основни биографски подаци

Саудин Терзић рођен је 13.02.1967. године у Бугојну, гдје је завршио основну и средњу школу. На Економском факултету у Сарајеву дипломирао је 1991. године, постдипломске студије је окончао на Економском факултету Бањој Луци са просјечном оцјеном 9,34, а магистарски рад „Утицај увођења ПДВ-а у БиХ на пореске преваре и утаје“ одбранио је 2009. године. Од 1996. године запослен је у ФБиХ Царинској управи, гдје остаје до 2004. године, када са позиције шефа Одјела за истраге прелази на мјесто помоћника директора Сектора за провођење и поштивање царинских и пореских законских прописа у Управу за индиректно опорезивање БиХ. Од 2013. године запослен је на мјесту помоћника директора Сектора за порезе УИО БиХ. Професионалне квалификације је стицао и кроз студијске посјете, обуке и семинаре, и то: 1998 SAD, 1999 U.K. London, 2000 Turska, Ankara, 2001 SAD-e, Washington D.C., 2005 SAD-e, Washington D.C., 2005 Malezija, 2006 Estonija, 2006 Njemačka, Keln, 2007 Njemačka, Stuttgart, 2010 Francuska, Pariz, 2010 SAD-e, Washington D.C., 2011 SAD-e Atlanta, University of Georgija. Кандидат се служи енглеским језиком и посједује компјутерске вјештине.

Научноистраживачки и стручни рад

У периоду од 2006. године до данас кандидат мр Саудин Терзић је као аутор (и коаутор) објавио четрнаест радова у зборницима радова и часописима са научних скупова, домаћих и међународних конференција из области јавних финансија.

Листа најважнијих радова (хронолошки):

а) Научни радови:

1. Терзић С., *Утицај увођења пореза на додатну вриједност у БиХ на пореске преваре и утаје*, Financing, Научни часопис за економију, прегледни рад УДК 336.226.3 (497.6), Број 1, година III, март 2012, стр. 35-39.

Резиме: Пореске преваре и утаје у мањој или већој мјери су акутни проблем свих друштава свијета, без обзира на порески систем и степен економског развоја једне земље. Зато пореске преваре и утаје треба ставити у шири контекст него што то захтијева економска анализа. То питање има и различите правне, етичке, психолошке и друге димензије. Прије свега закључено је да преваре у подручју индиректних пореза, учињене од стране криминалних група, представљају значајну пријетњу за приходе државе Босне и Херцеговине, и с тим у вези веома важно је да се, препозна пореска администрација као водећа институција за спровођење закона у борби против пореских превара и утаја, те да се успостави ефикасна међуагенцијска сарадња, како би се осигурало да свака служба обавља свој дио посла у борби против пореских превара и

утаја. Да би се приступило ефикасним мјерама у циљу смањења и борбе против пореских превара и утаја, закључује се да је на првом мјесту је проблематика пореске администрације јер иста мора могуће капацитете распоредити на што ефикаснији начин. Исто тако неопходно је оквирно сачињавање и интегрисање планова активности на нижим нивоима у једну повезану цјелину. Како би се ова дјеловања развила, неопходне су иницијативе у сљедећим подручјима: ресурси, стручност, детекције и постигнућа, технолошка опремљеност, узајамна сарадња и законски прописи.

2. Терзић С., *Ефекти порезне политике на економски раст са освртом на систем индиректног опорезивања у БиХ*, Зборник апстраката са међународног научностручног симпозија Иновације у образовању, подухватништву и туризму у функцији превазилажења кризе и убрзаног развоја, Универзитет у Травнику, Сарајево 17-18 мај 2013, Вол. 1, Број 1, стр 33.

Резиме: Рад пружа осврт на улогу индиректних пореза како у земљама Европске уније тако и у Босни и Херцеговини. Резултати истраживања указују на велику осјетљивост пореских прихода на коњукурна кретања. Компаративном анализом се могу увидјети колебања укупних пореза у односу на БДП како у БиХ, тако и код земаља окружења те земаља ЕУ. Посматрање пореског система у контексту пореске евазије, такође је размотрено у овом раду са циљем апострофирања њених импликација на економију земље. За Босну и Херцеговину је карактеристично да се налази у фази транзиције, па је тако и у пореском смислу неопходно је изградити увјерење код пореских обвезника, да је плаћање фискалних обавеза неизбјежно. Проблем постојања пореске евазије није својство само наше земље која је у транзицијском периоду, то је проблем свих транзиционих земаља и морају се имплементирати пореске реформе, односно развити одговарајући институционални капацитети како би се могло одговорити на изазове по питању пореске евазије. Индиректни порези су један од најважнијих инструмената пореске политике земље. Иако они имају регресијски утицај на становништво, посебно на оне са нижом платежном способности, ипак пружају држави значајну фискалну издашност. То се најбоље може видјети из примјера БиХ гдје индиректни порези, а посебно ПДВ заузимају око 70 % свих пореских облика. Увођењем ПДВ остварен је веома важан корак ка смањењу пореских превара. У том смислу надзор и контрола овог пореза представља приоритет у раду пореских органа. Наравно, порески обвезници својим коректним односом према порезима уопште могу допринијети стабилности фискалног система, док држава са своје стране треба обезбједити све потребне механизме ради спречавања сиве економије, те усклађивања пореске пресије са захтјевима привредних субјеката.

3. Berger W, Терзић С., *Пореска евазија у Босни и Херцеговини и социјално окружење*, II Међународни научни скуп о економском развоју и животном стандарду, Зборник радова EDASOL 2012, 12-13 октобар 2012, Бања Лука, стр. 491-501.

Резиме: Процјена како пореска евазија утиче на социјално окружење и промјене понашања пореских обвезника је изазовна и неизбјежно захтијева поједностављене претпоставке. Овим истраживањем закључено је да се 61% испитаника слаже да пореске преваре представљају највећу кочницу развоја нашег друштва, односно да су пореске преваре најбољи показатељ пада система вриједности у друштву, с чим се слаже 62% испитаника а и да су пореске преваре традиционална „вриједност“ нашег менталитета. Испитаници нису задовољни укупним друштвеним односом у Босни и Херцеговини према пореским преварама и утајама као и степеном у коме је развијено

јавно мишљење о пореским преварама. Пореска евазија, односно пореске преваре и утаје су и даље актуелна стварност у нашем пореском систему. Ипак, истакнуто је да истраживање пореске евазије треба усмјерити не само на питање унапређења борбе против пореских превара и утаја, већ и на који начин мјењати укупни друштвени однос и став према пореској евазији.

4. Гргић Р, Терзић С.. Tax evasion in Bosnia and Hercegovina and business environment, 27th IPMA (International Project Management Association) Worl Congerss, Dubrovnik, Croatia, 2013, Journals Social and Behavioral Sciences, Volume 119, pages 957-966.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814021983> Procedia - Social and Behavioral Sciences, Elsevier Limited, The Boulevard, Langford Lane, Kidlington, Oxford, OX5 1GB, United Kingdom, 2014.

Резиме: The business environment in BiH is based on the principles of market economy proved to be an important element, especially in terms of tax evasion and the purpose of this study was to provide a review of the state of tax evasion in BiH with special emphasis on the business environment and indirect taxation. Indirect taxes are one of the most important instruments of tax policy of the country, and this can best be seen from the examples of Bosnia and Herzegovina where indirect taxes, especially VAT occupy about 70% of all tax forms. Research, analysis and processing of primary and secondary research are initial research in this very wide area, but it is precisely the significance of this work, which gives an overview the Certainly, in BiH must be done to accelerate the process of economic reforms that should lead to a more favorable business environment, because only on this basis it is possible to create conditions to reduce tax evasion, and therefore would provide a chance for more ofansive socioeconomic development.situation and insight into the tax frauds and evasion in a country that is in transition. Effective prevention measures and success in the fight against tax evasion could be implemented if the tax administration launched an initiative to build partnerships with the business sector. of

б) Стручни радови:

1. Терзић С, Џакула М., *Превентивне мјере против ПДВ обвезника који обављају фиктивни промет*, 15 Међународни симпозиј „Приоритети за БиХ“, Зборник радова, Неум, мај 2014, Revicon, стр 21-35.

Резиме: Рад је имао за циљ да укаже на могућности које може УИО БиХ спровести по питању превентивних мјера, а против обвезника ПДВ који обављају фиктивни промет и које су у предности искориштавања тих могућности. Саме казне и санкције односно репресивне мјере не могу да постигну значајнији резултат у правцу спречавања фиктивног промета. Том основном циљу, далеко фокусиранијем приступу повећања степена поштовања пореских прописа треба свакако да допринесе и повећање опште пореске дисциплине, како код пореских обвезника тако и код пореске администрације. С обзиром да у УИО постоји развијен висок ниво информационих технологија, могуће је врло брзо имплементирати нека од ових рјешења. Унапређење пословног процеса путем увођења анализе ризика, уз имплементацију додатка ПДВ пријаве и уз податке од помоћних књиговодствених евиденција (КУФ и КИФ) засигурно ће водити бољој наплати јавних прихода у БиХ. Наплата прихода је од општег интереса за све грађане, а посебно за УИО чији је главни задатак ефикасна наплата јавних прихода. Достављање одређених информација и података које порески

обвезници посједују у својим рачуноводственим евиденцијама те њихово достављање УИО ни на који начин не треба схватати као претјерано администарирање, већ супротно начин да порески обвезници буду партнери УИО како би се њихове пореске обавезе пратиле и испуњавале на што бољи и квалитетнији начин.

2. Гргић Р, Терзић С., *Tax evasion in Bosnia and Hercegovina and business environment*, 27th IPMA (International Project Management Association) World Congress, Dubrovnik, Croatia, 2013, Journals Social and Behavioral Sciences, Volume 119, pages 957-966.
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814021983> Procedia - Social and Behavioral Sciences, Elsevier Limited, The Boulevard, Langford Lane, Kidlington, Oxford, OX5 1GB, United Kingdom, 2014.

Резиме: The business environment in BiH is based on the principles of market economy proved to be an important element, especially in terms of tax evasion and the purpose of this study was to provide a review of the state of tax evasion in BiH with special emphasis on the business environment and indirect taxation. Indirect taxes are one of the most important instruments of tax policy of the country, and this can best be seen from the examples of Bosnia and Herzegovina where indirect taxes, especially VAT occupy about 70% of all tax forms. Research, analysis and processing of primary and secondary research are initial research in this very wide area, but it is precisely the significance of this work, which gives an overview the Certainly, in BiH must be done to accelerate the process of economic reforms that should lead to a more favorable business environment, because only on this basis it is possible to create conditions to reduce tax evasion, and therefore would provide a chance for more ofansive socioeconomic development.situation and insight into the tax frauds and evasion in a country that is in transition. Effective prevention measures and success in the fight against tax evasion could be implemented if the tax administration launched an initiative to build partnerships with the business sector. of

3. Гргић Р, Терзић С., *Процесуирање кривичних дјела из области индиректног опорезивања*, Научностручни скуп с међународним учешћем «Кривично законодавство и превенција криминалитета» у Брчком, 15 - 16. април 2011, Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине, Министарство правде Републике Српске, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, зборник радова

Резиме: Проблем постојања пореских и царинских превара и утаја није само својство наше земље која је у транзиционом периоду, већ постоји у свим земљама. У Босни и Херцеговини се морају имплементирати пореске реформе, односно морају се развити одговарајући институционални капацитети како би се могло одговорити на изазове по питању пореских превара и утаја. Увођењем ПДВ-а остварен је веома важан корак ка смањењу пореских превара. Уз дефинисање да су пореске преваре и утаје незаконит начин смањења пореских обавеза и да представљају изузетно друштвено опасно понашање физичких и правних лица, закључено је да су оне вишедисциплинаран феномен са неколико смјерова, које могу бити само условно дефинисане у одређене

категорије са сlijедећим посљедицама: економским, социјално-политичким и посљедицама у државној управи.

4. Терзић С., *Финансијске преваре- истраживање и процесуирање ПДВ превара и утаја*, Конференција „Борба против организованог криминала и корупције у Босни и Херцеговини“, Мостар, новембар 2010, стр. 73-87.

Резиме: Увођењем ПДВ у БиХ отворио се нови простор за финансијске преваре које се одликују у међусобном повезивању и судјеловању већег броја пореских обвезника. Овај рад пружио је информацију о пореским преварама и утајама у Босни и Херцеговини, односно о основним појавним облицима ПДВ превара у систему индиректних пореза.

5. Терзић С., *Нова порезна кривична дјела у Босни и Херцеговини*, Revicon, порезни савјетник, Сарајево, мај 2010, бр. 5, стр. 30-33.

Резиме: Овај текст имао је задатак да пружи пуну информацију како за порезне обвезнике тако и за оне које могу доћи у евентуални додир са новим законским ријешењима. Циљ промјене Кривичног законодавства БиХ јесте повећање ефикасног супростављања свим облицима кривичних дјела по питању пореског криминала. Ова ријешења иду у сусрет потребама за сузбијање пореског криминала, увођењем нове пореске форме - пореза на додату вриједност. Овим допунама кривичног законодавства требало би постићи смањење појавних облика криминалитета у области индиректних пореза, а што би резултирало повећањем наплате прихода и значајним смањењем пореских превара и утаја.

6. Терзић С., *Нова кривична дјела за пореске преваре и утаје у Босни и Херцеговини*, Финрар, часопис Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, финансије, рачуноводство, ревизија, април 2010, бр. 4, стр. 40-43.

Резиме: Циљ рада је да се прикаже основ кривичних дијела из области индиректног опорезивања. Анализирајући упоредна законодавства кривично-правне проблематике пореске утаје, прије свега законодавства земаља које се налазе у нашем окружењу закључено је да су ова ријешења најближа прописима који су донесени у Закону о Пореском поступку и пореској администрацији Републике Србије.

7. Терзић С., *Царинске и пореске преваре као облик испољавања корупције*, Научностручни скуп с међународним учешћем, „Методологија изградње система интегритета у институцијама на сузбијању корупције“, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, новембар 2010, стр. 407-420.

Резиме: Предмет рада је покушај давања одговара на питање: постоји ли довољно сазнања о пореским преварама и утајама као облицима испољавања корупције? Ниједан порески облик није имун на злоупотребе, као ни сам систем ПДВ, само су различите методе превара у различитим пореским системима. Рад је пружио пуну информацију на који начин се царинске и пореске преваре и утаје испољавају као облик корупције,

односно приказао је тренутну слику стања царинских и пореских превара и утаја у Босни и Херцеговини.

8. Терзић С., Title: *Tax Frauds, Scope and situation in Bosnia and Hercegovina*, Year Created: 2007, Author: Saudin Terzić, Date Published: 2007-09-25, File Type: pdf, File Size: 149,59 Kb, http://www.iota-tax.org/component/option.com_docman/Itemid,85.

Резиме: The tax system of a modern country is a central pillar of the entire financial system and without its efficient functioning, the macroeconomic policy cannot be efficiently implemented either. According to standard economic views, taxes are the source of general goods. Tax is the main source of revenue that is used with a view to carrying out different functions of the state. Full attention must be paid to tax frauds, i. e. tax evasion, because they may jeopardize financial interests of the entire social community.

9. Терзић С., *Финансијске истраге и одузимање неправно стечене имовине*, Приручник за обуку за агенције за provedбу закона и правосудне органе, Council of Europe, European Commission, јуни 2007.
10. Терзић С., *Порезне преваре, обим, стање и рефлексије на стање у Босни и Херцеговини*, Осми међународни симпозијум у Неуму, „Реформе и БиХ, пут ка европским интеграцијама“, Revicon, 2007. стр.147-165.

Босни и Херцеговини. Дат је преглед функционисања и ефикасности контрола у Управи за индиректно опорезивање са приједлогом мјера који би требало довести до смањења утаја како при увозу тако и при промету у земљи.

11. Терзић С., *Роба поријеклом из Кине*, Revicon, порезни савјетник, Сарајево, јануар 2007, број 1, стр.15-20.

Резиме: У раду је дат преглед стања увоза Босне и Херцеговина с аспекта економско-робне размјене са Кином, са посебним освртом на проблематику повреде права индустријског власништва.

Како се може закључити, највећи број радова кандидата је директно повезан са ужом научном области која је предмет истраживања докторске дисертације. На основу тога се може дати позитивна оцјена стручног и научног рада кандидата и његове посвећености у ријешавању проблема пореске евазије.

ЗНАЧАЈ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Значај истраживања

Значај овог истраживања везан је за ријешавање веома специфичног проблема пореске евазије који се прожима кроз различите теоријске области, те је самом истраживању неопходно мултидисциплинарно приступити. Пореска евазија представља

веома важан елемент пореског система јер је нераскидиво повезана са опорезивањем, те је у већој или мањој мјери присутна у готово свим пореским системима као транзиционих земаља тако и земаља развијеније економске привреде. У потпуности је прихваћено да су порези и пореска евазија суштински повезани, те не може постојати једно без другог. Пореска евазија, иако универзална појава која се одвија у свим друштвима и привредним системама, посебно је акутан проблем је у транзиционим друштвима који немају довољно добро развијену инфраструктуру за прикупљање прихода. Ово указује на то, да упркос напорима на сузбијању пореске евазије, она је стално у порасту. Тренутна глобална финансијска и економска криза представља главни изазов за пореске администрације у многим земљама.

Универзална дефиниција пореске евазије (engl. *tax evasion*; fr. *fraude fiscale*; njem. *steuerhinterziehung*) и јединствен став око самог појма феномена не постоји, те постојање више дефиниција само по себи ствара проблем. Пореска евазија опсежно је студирана од стране бројних аутора: Allingham, Agnar (1972), Srinivasan T.N. (1973), Slemrod (1985), Benjamini (1985), Alm, Bahl, Murray (1990), Tanzi (1993), Franzoni (1998), Vaguine (1998), Cowell, (1999), Slemrod, Yitzhaki (2000), Gërхani (2003), Goerke (2003), Bloomquist (2003), Christie, Holzner (2006), Feld, Frey (2006), Russo (2010), Turner (2010), Sequeti, Corrier (2011). Пореска евазија обично се дефинише као кршење закона Slemrod, Yitzhaki (2002). Јелчић (2001) под пореском евазијом подразумјева све радње и пропуштања које подузима порески обвезник ради избјегавања плаћања пореза.

Пореску евазија је веома специфичан проблем који се прожима кроз различите теоријске области а карактеришу је сљедеће чињенице:

- да је барем дјелимично непозната – кад бисмо били 100% сигурни да је наплатив цијелокупан порез, посао пореске администрације био би једноставан.
- да се она с временом мијења – како се мијењају фактори који утичу на пореску евазију.
- да се њоме може управљати – може се процијенити ниво и висина пореске евазије и предузети мјере ради смањења исте.

На пореску евазију својом испреплетеношћу утичу бројни фактори. Фактори који утичу на испуњење пореске обавезе или не испуњење се разликују од једне земље до друге, а такође зависе и од индивидуалног понашања од једног лица до другог. Као могући узроци настанка пореске евазије, кроз литературу и разна истраживања, наводе се субјективни (квалитативни) или објективни (квантитативни), а као међу њима најчешће се спомињу висина пореског оптерећења, порески систем, пореска стопа и висина казне, корупција, организација пореске администрације, порески морал, ставови испитаника према поштовању пореских прописа, социјалне норме и национална култура. Сваки од наведених фактора имају различиту „тежину“, неки фактори који утичу на пореску евазију можда нам нису још увијек познати, за неке за које се сматра да су тренутно неважни, могу имати другачије значење у будућности а неки фактори постају важни тек кроз њихову интеракцију са другим факторима. Alm, Bahl, Murray (1990) развили су и тестирали модел утицаја владине политике на пореску евазију и одлуке пореских обвезника. Студија укључује факторе као што су пореске стопе, плаћена пореска давања и примања, вјероватноћа контроле и висина казне. Опредјељење пореских обвезника да у потпуности или дјелимично избјегну плаћање пореза и доприноса зависи у првом реду од интензитета отпора плаћању пореза. Тај интензитет отпора зависи од више елемената који се могу свести на сљедеће: висина пореског оптерећења, намјена трошења средстава прикупљених порезом, порески облик, мишљење јавности да ли је порез правичан или не.

Пореска евазија разликује се од државе до државе по обиму, структури и раширености и иста не може бити тачно утврђена без одређених статистичких мјерења (уз претходно утврђене методе дијагностиковања и идентификације узрока) на бази којих се, опет, може само приближно процијенити и спознати обим, раширеност и структура пореске евазије. У условима прилагођавања пореских система тржишној економији, ширења пореске основице, увођења нових пореза, укидања старих те мијењања пореских стопа тешко је донијети поуздане закључке о висини пореске евазије.

Поред недовољне истражености теме, кандидат предлаже методологију која би могла добити форму универзалности, што би био један од најзначајних научних доприноса дисертације. Добијени резултати и методолошки обрасци, свакако ће имати широку стручну и практичну примјену у пољу вођења и имплементације фискалне политике.

2.2. Преглед истраживања

Концептуални дио овог рада бавиће се теоријско–методолошким поставкама истраживања. У овом дијелу рада кандидат ће дефинисати проблем истраживања, предмет и циљ истраживања, хипотетички оквир (независну и зависне варијабле) методе и технике истраживања.

Кандидат је кроз досадашњи истраживачки и стручни рада уочио изазове које се односе на:

- Како истраживањем повезати и утврдити који субјективни и објективни фактори највише утичу на феномен пореске евазије, односно који су у корелацији (или се претпоставља да су у корелацији) са њеном висином и раширеношћу? Који су фактори више подложни утицају других и који могу бити регулисани?
- Каква је међузависност и веза свих идентификованих фактора?
- Шта све појединци и групе перципирају као пореску евазију? Које професионалне групације су највише укључене у пореску евазију? Каква је природа дистрибуција нађених оцјена, ставова и оријентација и природа њихове међусобне повезаности? Кога опажају одговорним, на који начин би покренули и реализовали ефикасну превенцију пореске евазије?
- Како утврдити висину пореске евазије, ако се пореска активност која треба бити опорезована, нигдје не евидентира и да ли је пореска евазија у директној корелацији са економским благостањем друштва, социјалним окружењем и привредном активношћу?
- Утиче ли пореске евазија на пореску конкурентност, појаву монопола, смањење домаће производње и зависност од увоза добара?

2.3. Радна хипотеза са циљем истраживања

У складу са проблемом и предметом, кандидат је поставио сљедећи циљ истраживања:

дефинисање комплетног проблема пореске евазије са тежиштем на утврђивању субјективних и објективних фактора који утичу на пореску евазију и изналажење модела детерминације фактора ради превенције и смањења пореске евазије. Тежиште ће бити на оним факторима који у мањој или већој мјери утичу на пореску евазију.

Из овог циља су изведени научни и прагматични циљеви истраживања.

2.3.1. Научни циљеви истраживања

Описивање. Кандидат намјерава да у раду обради теоријске анализе феномена пореске евазије. Прије свега, указаће значај дефинисања самог комплетног феномена појма пореске евазије који се прожима кроз различите теоријске области. Посебно ће утврдити каква је међузависност пореског оптерећења и структура пореског система са пореском евазијом, какав је утицај висине казне на пореску евазију, однос између пореског облика и пореске евазије, који је ниво везе између организације пореске администрације и пореске евазије, у којем облику зависности су корупција и пореска евазија и на крају у којем облику зависности су морал, став о поштовању пореских прописа, социјалне норме, национална култура и пореска евазија.

Класификација. На основу резултата теренског истраживања којом ће се анкетирати двије групе испитаника пореских обвезника, који остварују интензивне контакте са пореском службом и запослених у професионалним организацијама утврдиће се који субјективни и објективни фактори највише утичу на феномен пореске евазије односно који су у корелацији (или се претпоставља да су у корелацији) са њеном висином и раширеношћу.

Објашњење. У раду ће бити објашњена анализа висине, структуре и раширености пореског јаза земаља у транзицији са посебним освртом на БиХ. Посебно ће бити приказан методолошки приступи, који се употребљава за мјерење висине пореске евазије односно, пореског јаза. Утврдиће се како је пореска евазија у директној корелацији са економским благостањем друштва, социјалним окружењем и привредном активношћу и утиче ли на пореску конкурентност, појаву монопола, смањење домаће производње и зависност од увоза добара.

Предвиђање. На основу теоријских спознаја и анализе генералних запажања о компонентама модела превенције пореске евазије уз дискусију и рефлексije о предложеном моделу предвиђа се да ће се дати приоритет оним факторима који ће допринијети бржем и ефикаснијем побољшању стања по питању пореске евазије.

2.3.2. Прагматични циљеви истраживања

С обзиром на описани проблем и предмет истраживања а у складу са дефинисаним предметом истраживања реално је очекивати прагматични допринос по сљедећим циљевима истраживања:

Први циљ овог истраживања јесте да се на основу свеобухватне анализе допринесе теоретским сазнањима о феномену пореске евазије односно специфичног проблема дефинисања шта је пореска евазија у свакодневној ситуацији. Осим приказа теоријске основе пореске евазије извршиће увид у прегледној библиографији на подручју дефинисања самог појма пореске евазије узрока и и посљедица.

Други циљ је анализа висине, структуре и раширености пореског јаза земаља у транзицији са посебним освртом на БиХ. Циљ је **приказати** методолошке приступе, који се употребљавају за мјерења пореске евазије односно, пореског јаза, који су до сада били употребљавани. Ово је нарочито важно за земље у транзицији, гдје је ниво пореске евазије значајан, а не постоји универзално примјењив образац праћења исте.

Трећи циљ је и основна сврха овог рада јесте **проналажење модела** детерминације субјективних и објективних фактора у држави и друштву који ће бити користан, креативан и иновативан у циљу превенције и ефикасног смањења пореске евазије.

Истраживање има прије свега *практични циљ*, јер сам феномен пореске евазије није прост нити једностран, у том смислу што добијени подаци и налази висине, структуре и раширености пореске евазије у Босни и Херцеговини могу омогућити спречавање пореске евазије у организационој димензији пореске администрације, друштва и државе (квалитетнија борба, бољу организованост, контролу, санкције, и друго). На основу резултата овог истраживања рангираће се фактори (субјективни и објективни) према значајности њиховог утицаја на пореску евазију.

Свакако, истраживање има и *научни циљ*, у том смислу што ће бити сагледана сама природа (смјер и интезитет) повезаности унутар и између посматраних независних и зависних варијабли. Научна оправданост истраживања, веже се за тренд у којем се евазија представља као стални и перманентни проблем код пореске администрације која је задужена за прикупљање прихода и провођење пореских прописа.

2.3.3. Главна и помоћне хипотезе

Сама тема докторске дисертације указује да је главно истраживачко питање идентификација фактора који утичу на пореску евазију уз утврђивање сигнификантности и јачине, а ради проналажења модела детерминације. На основу дефинисаног проблема, предмета и циљева, постављен је хипотетички оквир истраживања. Главна хипотеза гласи:

H1. Идентификацијом фактора, субјективних и објективних који утичу на пореску евазију, уз утврђивање сигнификантности и јачине, могуће је конструисати модел детерминације у циљу превенције и смањења пореске евазије

Главна хипотеза се конкретизује кроз помоћне хипотезе које ће се даљим истраживањем потврдити или оспорити:

H1a: Висина пореске стопе и казне има значајан ефекат на пореску евазију.

H1b: Ефективно пореско оптерећење и систем опорезивања имају значајан утицај на висину пореске евазије.

H1c: Висина корупције и пореска евазију су у директној корелацији.

H1d: Порески морал и култура имају значајан ефекат на обим избјегавања плаћања пореза код пореских обвезника.

2.4 Материјал и метод рада

Изучавање проблема који је дефинисан у теми докторске дисертације подразумијева мултидисциплинарни приступ и кориштење различитих метода и техника истраживања. У раду ће кандидат примијенити комбинацију квалитативног и квантитативног приступа истраживању. Квалитативни приступ ће се односити на теоријски дио рада, указаће се на значај дефинисања самог комплетног феномена појма пореске евазије који се прожима кроз различите теоријске области. Квантитативни приступ ће бити присутан у практичном дијелу рада који се односи на истраживање из примарних извора, прикупљање, обрада и анализа релевантних података, те презентовање добијених налаза (у контексту постављених хипотеза) кроз фазу теренског истраживања.

Сазнања добијена кроз изучавање теорије као и налаза емпиријског истраживања ће представљати основу за **проналажење модела** детерминације субјективних и објективних фактора у држави и друштву.

У складу са овим, у раду ће се користити сљедеће методе:

- Метод индукције - у доношењу закључака на основу анализираних емпиријских случајева.
- Метод дедукције - у доношењу закључака базираних на теоријским премисама
- Методе квантитативне и квалитативне анализе,
- Метод експликативне анализе и синтезе - комплементаран метод са анализом, користиће се ради уопштавања налаза истраживања и доношења закључака.
- Метод анкетања уз примјену тзв. Сервеј (Survey) метода.

Прикупљање података из примарних извора (теренско истраживање) кандидат ће вршити помоћу писаног анкетног упитника са отвореним и затвореним одговорима и Ликертовима лествицама. Анкетаће се двије групе испитаника пореских обвезника, директори привредних друштава или другог одговорног лица (Република Српска, Федерација БиХ и Брчко Дистрикт) који остварују интензивне контакте са пореском службом и запослених у професионалним организацијама (порески инспектори УИО, Република Српска, Федерација БиХ и Брчко Дистрикт). Репрезентативним узорком испитаника биће обухваћено 300 особа, 200 испитаника пореских обвезника и 100 испитаника пореских инспектора.

У обради података користити ће се статистички поступци који ће највише одговарати природи дистрибуција добијених података, у првом реду: мјере статистичке значајности разлика међу сегментима укштених варијабли, мјере које указују на степен повезаности међу варијаблама као и поступци за испитивање структуре ставова путем регресијске и корелацијске анализе, евентуално уз допуну са експлоративном факторском анализом.

Сервеј метод бити ће коришћен у реализацији теренског истраживања, на одговарајућем узорку и уз помоћ ваљаних истраживачких инструмената. Прикупљени релевантни подаци, који ће бити обрађени, приказани и анализирани статистичким алатима као што је χ^2 тест и тестови регресије и корелација у циљу испитивања статистичке значајности разлика у расподјели фреквенција и испитивања корелација између варијабли

Када је ријеч о прикупљању података из примарних извора (истраживање „за столом“) кандидат ће користити релевантну литературу као што су књиге, различити документи, студије, анализе, истраживања, базе података и др.

2.5. Научни допринос истраживања

Сложеност постављених истраживачких проблема и формулисаних хипотеза су условили потребу за примјеном свеобухватне теоријско-истраживачке концепције. Имајући у виду постављене научне циљеве и дефинисану методологију истраживања, као резултат примарних и секундарних истраживања, очекује се научни и прагматични допринос како од проведеног истраживања тако и од докторске дисертације у цјелини.

С обзиром на то да постоје истраживања у овој области, али не конкретно и о постављеном истраживачком питању, прегледом литературе је установљена **оригиналност предложеног модела истраживања**. Ова дисертација, као самосталан научно-истраживачки рад, који примјеном оригиналне методологије и оригиналним рјешењем научног и стручног проблема, даје допринос економској науци. Ово емпиријско истраживање и дисертација која ће произаћи као резултат, представља **прво истраживање у домаћој** литератури и представља нову димензију која ће се на научно утемељен начин бавити сагледавањем детерминанти субјективних и објективних фактора пореске евазије.

На основу теоријских спознаја и налаза истраживања које ће се извршити путем анкетног упитника доћи ће се до корисних информација које ће бити употребљене у креирању модела детерминације субјективних и објективних фактора у циљу превенције и смањења пореске евазије.

Такође, информације добијене кроз истраживање могу бити од користи и имати практичну примјену запосленим у професионалним организацијама а посебно у пореској служби.

С обзиром на то да ово представљају веома актуелну и мало теоријски обрађену тему, као и на то да су истраживања на ову тему, поготово на нашим просторима, веома ријетка, дисертација и резултати истраживања кандидата представљаће значајан допринос **академској заједници** у контексту бољег разумијевања феномена пореске евазије посебно у БиХ, те иницирања нових истраживања на ову тему.

ОЦЈЕНА И ПРИЈЕДЛОГ

Комисија је, на основу прегледане документације и расположиве грађе, јединствена у оцјени да кандидат мр Саудин Терзић испуњава све законом предвиђене услове за израду докторске дисертације и да је предложена тема погодна и пожељна да се истражује као докторска дисертација.

Позитивну оцјену о подобности кандидата Комисија доноси имајући у виду:

- да је магистарским радом и другим објављеним радовима који су добили позитивне оцјене од стране квалификованих рецензента, показао своју способности за бављење научно-истраживачким радом;
- да посједује потребне вјештине неопходне за спровођење самосталног истраживања;
- да је радећи на различитим позицијама стекао практично и истраживачко искуство;
- да располаже личним и професионалним квалитетима за даље усавршавање у научном раду.

Позитивну оцјену о подобности предложене теме докторске дисертације под називом Модел детерминације субјективних и објективних фактора пореске евазије Комисија заснива, између осталог, и на овим чињеницама:

- предложена тема до сада није била предлагана нити обрађивана као докторска дисертација на Економском, а колико је Комисији познато, ни на другим факултетима бањалучког и других универзитета у БиХ;
- тема је недовољно истражена, и то како са теоријског, тако и са практичног аспекта, те ће предложена докторска дисертација допринијети развоју научне мисли у тој области;
- тема је по радном наслову, основним садржајним назнакама и по задатом циљу довољно широка да се може сматрати подобном за самостално научно истраживање;
- постоје потребни услови да се реализује предвиђени програм истраживања и тема је изузетно актуелна, имајући у виду проблеме повезане са пореском евазијом те ће представљати новину, како у теоретском смислу, тако и у практичном смислу, дајући рјешења за практичну примјену резултата истраживања.

На основу напред изложеног, мишљења смо да предложена тема докторске дисертације кандидата мр Саудина Терзића испуњава све критеријуме за израду докторске дисертације, да представља нов и оригиналан приступ у научном третману феномена пореске евазије и да предложена докторска дисертација има значајну научну вриједност која се огледа, како у оригиналности приступа проблему који се истраживањем жели ријешити, тако и у методолошкој заснованости алгоритма провјере постављених хипотеза помиоћу релевантне научне методологије.

Цјелокупна пријава је добро структурисана, у складу са постављеним истраживачким проблемима и постављеним хипотезама, тако да ће на свеобухватан начин бити истражена пријављена тема. Богато радно искуство кандидата у областима којих се предложена тема докторске дисертације дотиче, као и чињеница да ова докторска дисертација представља наставак стручно-научног рада кандидата, дају добру основу за даљи успјешан научно-истраживачки рад, а који ће бити спроведен током израде ове докторске дисертације.

Имајући у виду наведено, Комисија са задовољством предлаже Научно–наставном вијећу Економског факултета Универзитета у Бањој Луци да усвоји овај извјештај о подобности теме и кандидата и одобри мр Саудину Терзићу израду докторске дисертације под насловом „Модел детерминације субјективних и објективних фактора пореске евазије“.

У Бањој Луци, Јануар, 2015. године

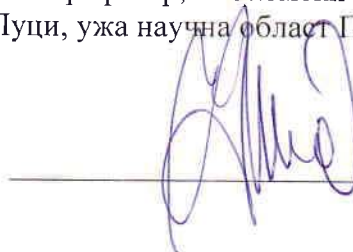
ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Александар Стојановић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Фискална економија, предсједник

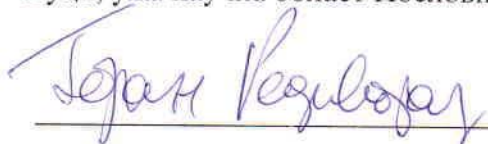
---

2. Др Драган Микеревић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Пословне финансије, члан

---

3. Др Горан Радивојац, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Пословне финансије, члан
